

Elżbieta Dziubek, Ireneusz Marchelak, Lubomira Tyszler

Sprawozdanie z badań ratowniczych na stanowiskach 6-7 w miejscowości Kowalewice, gm. Parzęczew, woj. łódzkie

Stanowiska znajdują się na zachodnim krańcu wsi Kowalewice, fizjograficznie leżącej w obrębie północno-wschodniej części Wysoczyzny Łaskiej (J.Kondracki 1994). Relikty osadnictwa zlokalizowane były na prawym brzegu rzeki Lindy, stanowiącej prawobrzeżny dopływ Bzury, w strefie terasy nadzalewowej. Stanowiska zostały odkryte w ramach AZP i pozytywnie zweryfikowane w trakcie badań powierzchniowych i sondażowych na odcinku autostrady A-2 w 1999 roku (R.Grygiel 2001, ryc. 2). Wyniki badań wskazują, że obydwa stanowiska znajdują się w obrębie tej samej osady kultury łużyckiej, przy czym obszar stan. 7 obejmuje jej peryferię. Pozyskane z nich materiały stanowią przedmiot wspólnego opracowania.

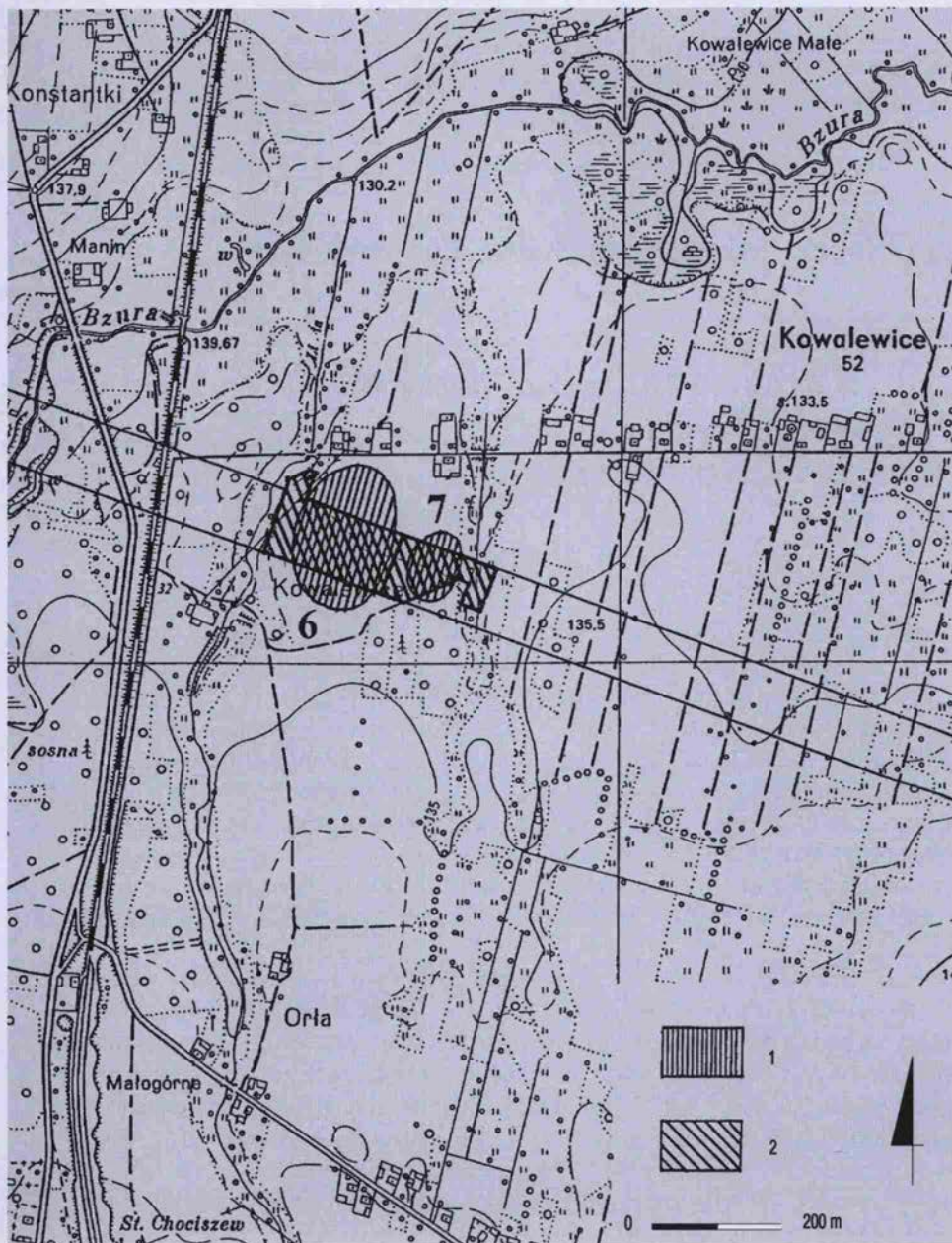
Badania archeologiczne na stan. 6 i 7 w Kowalewicach prowadziła Fundacja Badań Archeologicznych im. Profesora Konrada Jażdżewskiego w Łodzi, z finansów Agencji Budowy i Eksploatacji Autostrad.

Prace terenowe z ramienia Fundacji na stan. 6 prowadzili dr L. Tyszler (kierownik badań) oraz dr E. Dziubek i mgr I. Marchelak, przy współpracy mgr mgr K. Bukowskiego i O. Ławrynowicza. Badania trwały od 14 czerwca do 13 października 2000 roku. Objęły obszar 1,95 ha, na którym zarejestrowano 1744 obiekty¹ oraz pozyskano ponad 30000 zabytków ruchomych, głównie ceramiki.

Prace na stan. 7 prowadzili dr M. Olędzki (kierownik badań) i dr Z. Lechowicz, przy współpracy mgr P. Czepasa. Badania trwały od 10 lipca do 25 sierpnia 2000 roku, obejmując obszar 1,0 ha. W ich wyniku odkryto 220 obiektów i pozyskano około 2500 zabytków ruchomych.

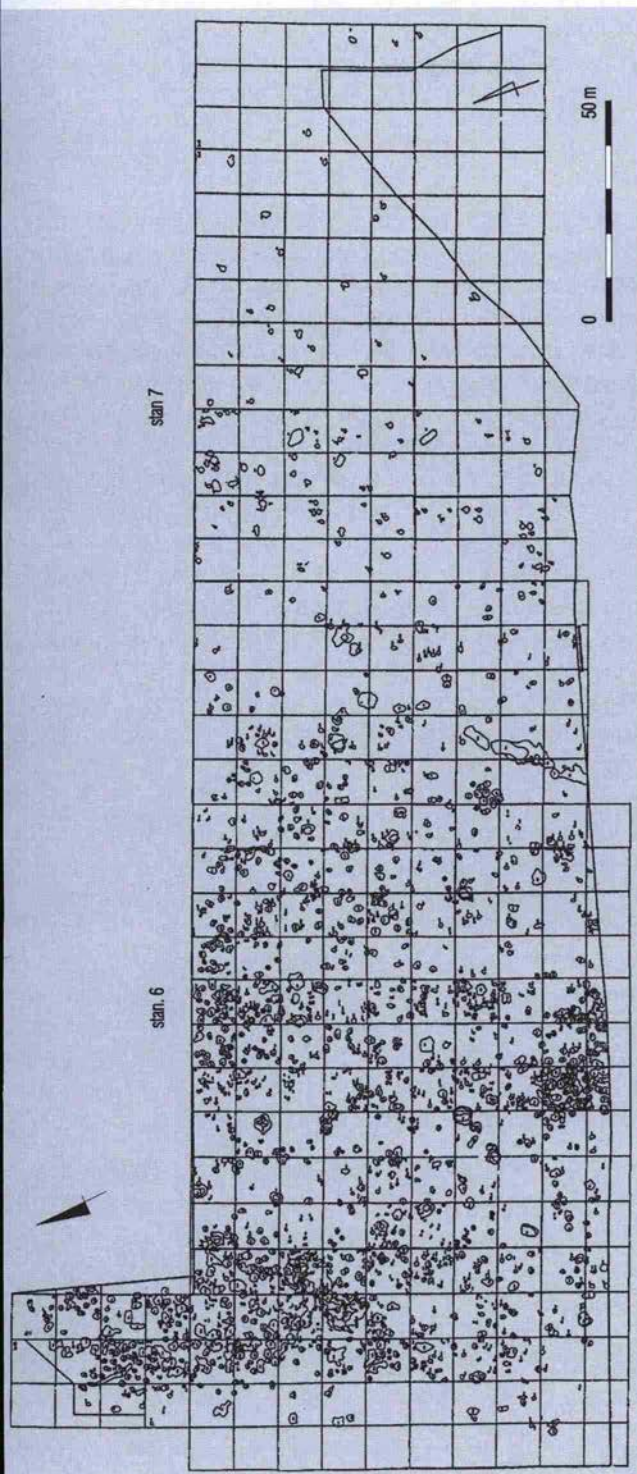
Zasięg prac terenowych określała szerokość pasa autostrady, która na omawianych stanowiskach wynosiła od 95 m na zachodzie do 87 m na wschodzie. Dostępną strefę badawczą powiększał odcinek planowanego zjazdu z autostrady, zlokalizowany w północno-zachodniej części stan. 6. Wykopy zostały wyznaczone w ramach siatki arowej, podzielonej na moduły hektarowe (ha I-III dla stan. 6 oraz ha I-II dla stan. 7). Siatkę arową dowiązano do wytyczonej wzdłuż autostrady magistrali.

¹ Liczbę tę znacznie powiększają obiekty numerowane z wyznacznikiem literowym w ramach obiektów głównych lub zespołów obiektów.

Ryc. 1.
Kowalewice
stan. 6-7,
gm. Parzęczew.
Położenie
stanowisk
1 - zasieg
stanowisk
na podstawie
badań powierzchniowych,
2 - obszar
przebadany
wykopalskowo
w pasie
autostrady.

Prace prowadzono w systemie naprzemiennie eksplorowanych odcinków, o szerokości jednego ara i długości odpowiadającej szerokości pasa autostrady, w układzie północ-południe. Pierwszy etap eksploracji polegał na usunięciu warstwy humusu przy pomocy spychacza. Dalsze prace kontynuowano przy użyciu tradycyjnego sprzętu ręcznego, metodą zdejmowania cienkich warstw mechanicznych w ramach warstw naturalnych oraz ręcznej eksploracji odkrytych obiektów archeologicznych. Dla każdego z obydwu stanowisk przyjęto ciągłą numerację obiektów.

Na badanym obszarze zaobserwowano prosty układ stratygraficzny, w którym pod warstwą próchnicy współczesnej zalegała jednolita, próchniczno-piaszczysta warstwa kulturowa o różnym nasyceniu materiałem zabytkowym i miąższości od 0,1-0,2 do 0,4-0,5 m, w której ujawniały się mniej lub bardziej czytelne zarysy obiektów. Poniżej rejestrowano strefę przemycia z nielicznym materiałem zabytkowym. Wspomniana warstwa kulturowa charakteryzowała znaczną powierzchnię osady, w części przynależnej do stan. 6, wyraźnie tracąc na intensywności i zanikając w części przynależnej stan. 7, co potwierdza jej peryferyczny charakter. Bardzo dobry stan zachowania i czytelności większości obiektów, a także warstwy kulturowej świadczy o niezbyt silnym przekształceniu antropogenicznym omawianego obszaru w okresie nowożytnym.

Zdecydowana większość obiektów nieruchomych posiada związek z osadnictwem kultury łużyckiej, datowanym na IV okres EB, z czytelnymi elementami III okresu EB oraz cechami V okresu EB. Na osadzie wystąpiła także zwarta strefa związana z osadnictwem schyłkowo-halsztackim (Ha D). Śladem penetracji badanego obszaru w innych okresach chronologicznych są nieliczne materiały krzemienne i ceramiczne z okresu neolitu (m.in. późna faza kultury ceramiki sznurowej), a także fragmenty ceramiki kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu rzymskiego oraz materiały z późnego średniowiecza i okresu nowożytnego.

Ryc. 2.

Kowalewicz stan. 6-7, gm. Parzęczew.

Plan zbiorczy obiektów archeologicznych

Badania wykopaliskowe na stan. 6 i 7 w Kowalewicach pozwoliły na uchwycenie zachodniej, naturalnie ograniczonej strefą zalewową Lindy oraz wschodniej granicy osady, wskazując na jej wyraźną kontynuację poza pasem autostrady w kierunku południowym, a zwłaszcza północnym.

Osada kultury łużyckiej

Osada kultury łużyckiej wykazuje istnienie stref przestrzennych o zróżnicowanym stopniu intensywności użytkowania terenu. Wyraźnie wydzielają się strefy silnej koncentracji obiektów, oddzielone partiami przestrzeni zdecydowanie słabiej eksploatowanej. Najbardziej rozległy obszar zgrupowania obiektów wystąpił w zachodniej i północno-zachodniej partii osady, w pasie nadrzecznym.

Wśród wspomnianych obiektów wyróżniają się zwłaszcza: relikty dużych domostw mieszkalnych lub mieszkalno-gospodarczych, obiekty naziemne i zagłębione, o charakterze gospodarczym lub mieszkalno-gospodarczym, różnej wielkości, obiekty gospodarczo-produkcyjne i produkcyjne, jamy gospodarcze o charakterze zasobowym oraz dołki i jamy posłupowe.

W zachodniej, nadrzecznej strefie odsłoniętej części osady zarejestrowano relikty dwóch dużych domostw, o przypuszczalnych powierzchniach około 85,5-90,0 i 68,3-73,5 m². Obwód jednego z nich (wymiary około 9,0-10,5 x 9,5-10 m) określał pas próchnicy ze śladami spalenizny oraz liczne dołki posłupowe (ryc.10)*. Na relikty drugiego z nich (wymiary około 6,5-7,0 m x 10,5 m) składał się zespół dołków i jam posłupowych zalegających w strefie silnie przebarwionego pomarańczowego piasku (przepalonego?), przemieszanego z niewielką ilością próchnicy (ryc.11). Duże domy słupowe o powierzchniach 63-103,5 m² znane są ze stanowiska Berlin-Lichterfelde (J. Michalski 1982, s. 138-140, ryc. 5-9). Z kolei podobnej wielkości naziemne konstrukcje słupowe o charakterze gospodarczo-produkcyjnym, o powierzchniach rzędu 66-110 m², zanotowano na osadzie w Koloni Chabielice, stan. 11, woj. łódzkie, ze schyłkowego okresu kultury łużyckiej (I. Marchelak, J. Matysiak, J. Moszczyński, P. Papiernik 2000, s. 209-210 oraz ryc. 13).

Zarejestrowano także obiekty o znacznie mniejszych powierzchniach zachowanych w granicach 3,7-9,3 m², nawet 14,3 m², mogące osiągać pierwotnie 4,0-10,2 m², pojedynczy – 18,3 m² (ryc. 3: 1, 2). Są to pozostałości konstrukcji naziemnych i zagłębionych o charakterze gospodarczym lub mieszkalno-gospodarczym. Nie zanotowano niestety w ich obrębie śladów palenisk, a materiał ruchomy (głównie ceramika) był bardzo nieliczny. Zazwyczaj mają czworoboczne zarysy zbliżone do prostokątnych, a tylko niektóre z nich charakteryzują się czworoboczno-owalnymi zarysami o wyraźnie wydłużonych proporcjach (powyżej 1,5-1,8 : 1). Zachowały się nieliczne elementy pozwalające na rekonstrukcję obiektów, zaledwie pojedyncze lub po kilka dołków posłupowych wskazujących na konstrukcję słupową. Niektóre z nich mogły pełnić funkcję obiektów mieszkalnych. Podobne wielkości domostw mieszkalnych o zbliżonych powierzchniach 7,3-10,0 m² i 10,5-16,0 m², z zachowany-

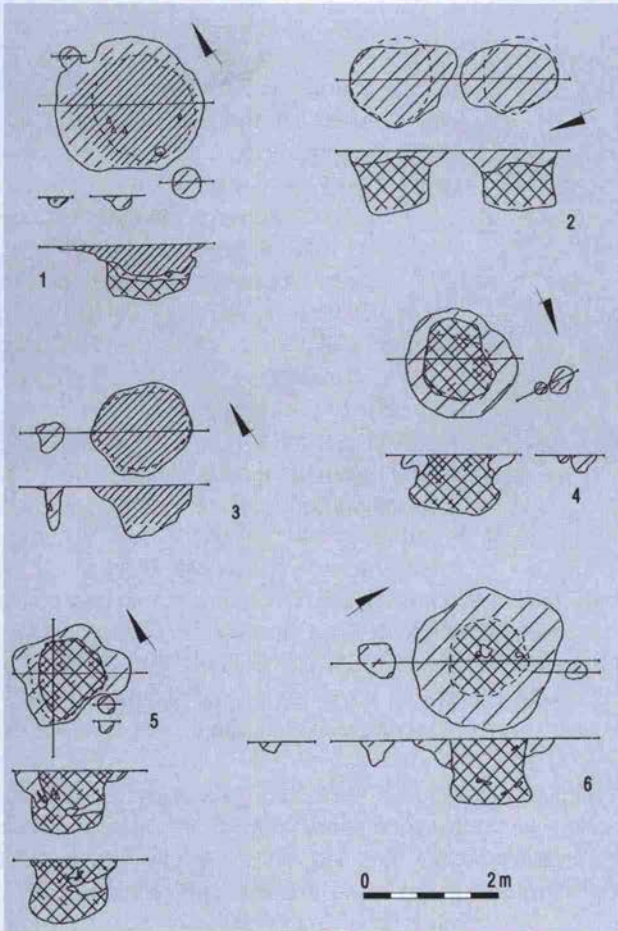
	spalenizna		próchnica
	próchnica ze spalenizną		szary piasek z próchnicą
	brunatna próchnica		piasek z próchnicą – warstwa przernycia
	brunatno-brązowa próchnica z piaskiem		ceramika
	brunatno-żółta próchnica z piaskiem		kamień

Legenda
do stanowisk 6 - 7
w Kowalewicach
(Ryc.3, 4, 5)

*Ryciny 10 - 13 zamieszczone są na str. 335, 336 kolorowej wkładki

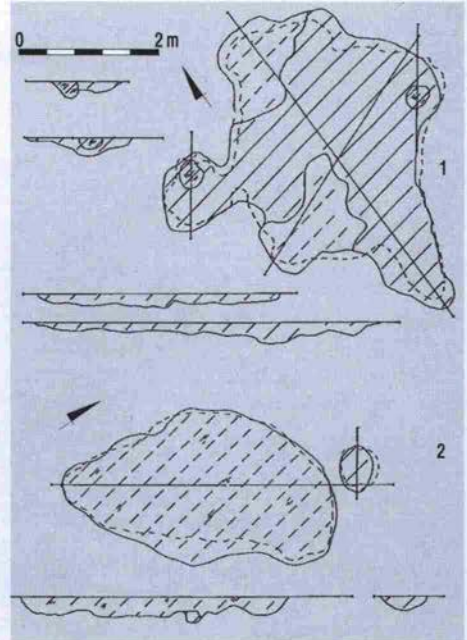
mi paleniskami oraz klepiskami, odkryto na osadach w Lutomińsku, woj. łódzkie i Koninie, woj. wielkopolskie (H. Wiklak 1963, s. 50-51, tabl. XIV-XV; Z. Pieczyński 1965, s. 2-8 oraz ryc. 3, 5-6).

Największą ilość obiektów stanowiły jamy, wśród których wyróżniały się zwłaszcza o charakterze zasobowym (ryc. 4: 1-6). Zagłębione cylindrycznie, zazwyczaj z płasko ukształtowanymi dnami, wykazują stosunkowo wysoki stopień standaryzacji – średnice około 0,9-1,4 m, z przewagą 1,1-1,2 m, zagłębione do około 0,9, rzadziej 1,0 m. Występowały na osadzie pojedynczo, po dwie i po trzy blisko siebie w odległości 0,15-0,35 m lub stykając się wypełniskami (w wyniku postępującej destrukcji partii przywylotowych) oraz w zespo-

Ryc. 4. Kowalewice stan. 6-7, gm. Parzęczew. Obiekty kultury łużyckiej.

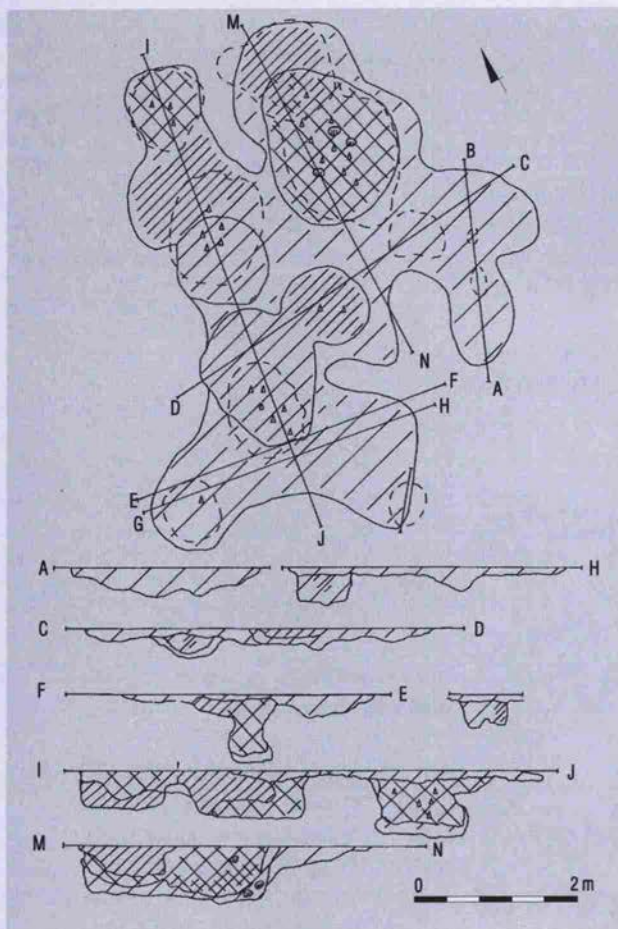
1 - ob. 1049, 1049 A, 1050, 2 - ob. 255, 256, 3 - ob. 460, 461, 4 - ob. 949, 949 A, 949 B, 5 - ob. 1228, 1228 A, 6 - ob. 685 - 687

Ryc. 3. Kowalewice stan. 6-7, gm. Parzęczew.

Obiekty kultury łużyckiej. 1 - ob. 1034, 2 - ob. 1070

łach po kilka – kilkanaście (ryc. 12-13). Wypełniska wykazują znaczne różnice – występują jednolite z czarno-brunatną, często tłustą, próchnicą ze spalenizną lub brunatną próchnicą, ale także próchnicą z dużą ilością piasku, barwy jasnobrażowo-żółtawej, bądź warstwowane, wskazujące na niejednoczesowe ich powstawanie. Ilość zalegającego materiału ruchomego (głównie ceramika, mniej liczne przedmioty kamienne i krzemienne, sporadycznie destrukty kości zwierzęcych) była również zróżnicowana. Wiele narzędzi kamiennych (rozcieracze, wielofunkcyjne tłuki-rozieracze, tłuki wielobiegunowe) wystąpiło zwłaszcza w kontekście wspomnianych zespołów jam. Obecność dużej ilości spalenizny pozwala przypuszczać, że miejsca te związane były z przetwórstwem ziarna.

Ryc. 5. Kowalewice stan. 6-7, gm. Parzęczew.
Zespół obiektów 1381-1388 kultury łużyckiej

Z próbek pobranych z wypełnisk obiektów oznaczono 18 taksonów roślinnych, z czego 6 z grupy roślin uprawnych – jęczmień zw., proso zw., groch zw., pszenica, pszenica orkisz i inne bliżej niezidentyfikowane zbożowe.²

Zarejestrowane przy wielu jamach oraz zespołach jam dolki posłupowe, w ilości od jednego do kilku, wskazują na dość powszechnie stosowane na osadzie w Kowalewicach, stan. 6-7, ich zabezpieczanie jedno-, dwuspadowymi lub innymi konstrukcjami osłaniającymi.

Na osadzie zanotowano także obiekty o charakterze gospodarczo-produkcyjnym typu paleniska (niekiedy rozległe o wymiarach 2,20 x 1,50 m) oraz relikty konstrukcji pieca z zagłębioną komorą. Z produkcją odlewniczą łączyć można miniaturowe naczynie (tygielek ?) oraz fragment glinianej dyszy lub formy odlewniczej. Sporej ilości tego typu porównawczych źródeł archeologicznych związanych z metalurgią brązu dostarczyły stanowiska kujawskie (A. Cofta-Broniewska, Z. Hensel 1996).

Z osady w Kowalewicach, stan. 6, pochodzą cztery brązowe sierpiki i szpila z dwustożkową główką (ryc. 9: 10-14). Na Śląsku Dolnym i Środkowym szpile tego typu pojawiły się w IV i były używane w ciągu V okresu epoki brązu (M. Gedl 1982, s. 20; 1987, s. 21). Egzemplarze takie posiadają przy tym analogie pochodzące także z III okresu epoki brązu oraz z okresu halsztackiego. Wszystkie znalezione egzemplarze sierpików należą do

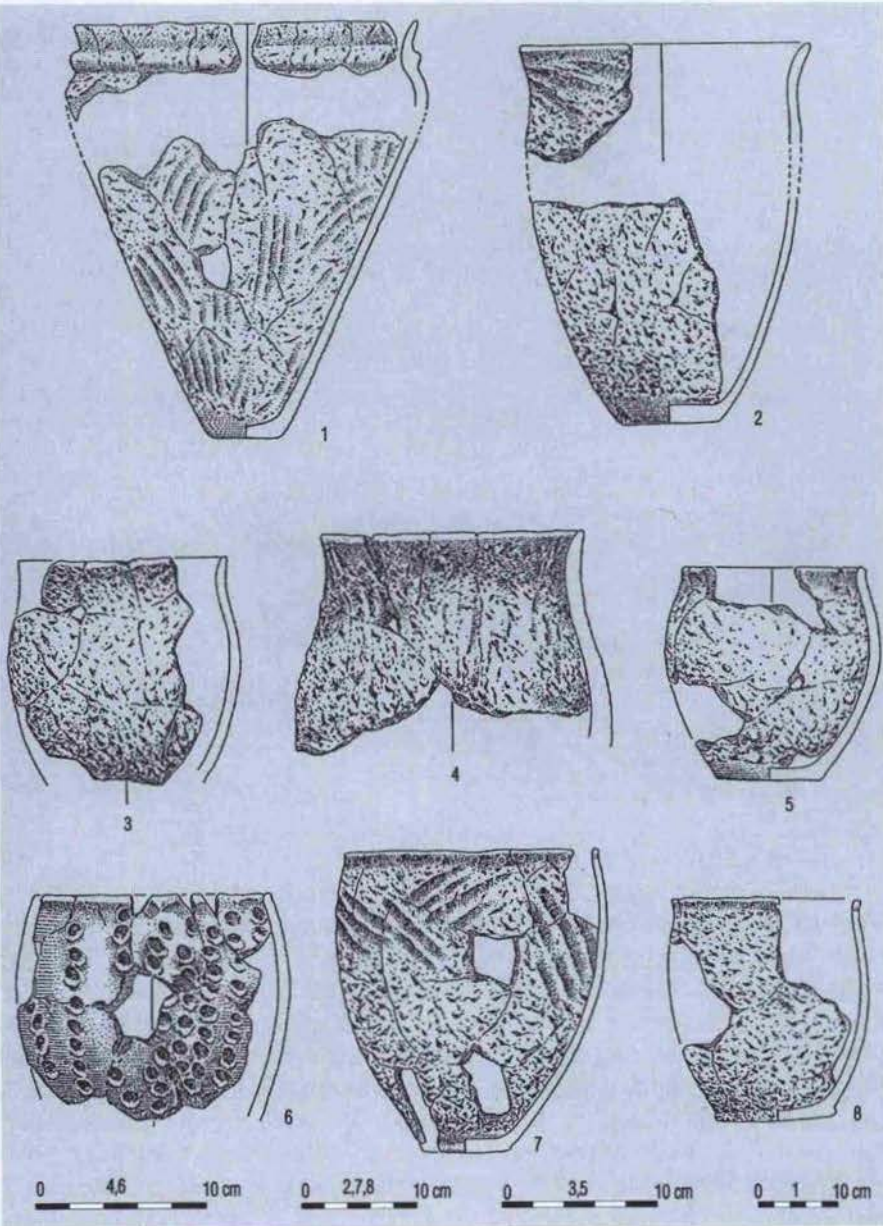
okazów z guzkiem, z silnie wygiętymi grzbietami, wśród których jeden reprezentuje wariant z prostą podstawą, a trzy kolejne wariant z ukośną podstawą. Należą do form długotrwałych, występujących generalnie w ciągu III i IV, aż po V okres epoki brązu (M. Gedl 1995, s. 25-27, 31-33).

Materiał ceramiczny pochodzący z przeważającej części z wypełnisk dobrze zachowanych, wyraźnie zagłębionych obiektów, pozwolił na znaczny stopień wyklejeń i uzyskanie dużej serii pełnych rekonstrukcji.

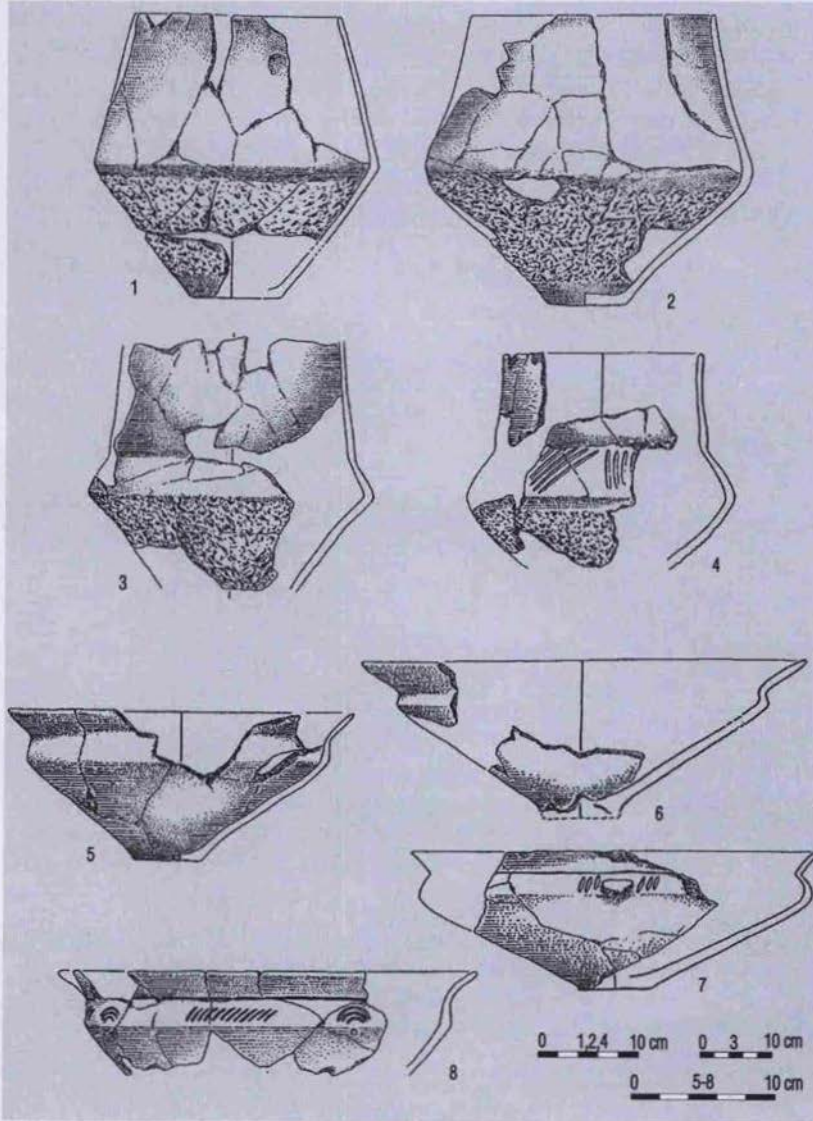
Ceramikę o cechach III okresu EB, występującą głównie we wschodniej partii osady, reprezentują przede wszystkim tulipanowate garnki zasobowe, zaopatrzone poniżej wylewu w plastyczną listwę (ryc. 6: 1), technologicznie związane z warsztatem kultury łużyckiej, będące jednak świadectwem przeżywających się tradycji kultury trzcinieckiej oraz grupy konstantynowskiej (E. Kłosińska 1997, s. 40-41, ryc. 3; H. Wiklak 1963, tabl. V: 1, 6). Wczesną metrykę wykazują także pozostałe garnki tulipanowate (ryc. 6: 2) (H. Wiklak 1963, tabl. XXII).

² Analizy przeprowadził dr M. Polcyn z Poznania.

Dominującym substratem na osadzie jest ceramika o cechach stylistycznych IV okresu EB, z niektórymi formami wchodzącymi w V okres EB, do której odniesienia widać na stanowiskach z bliższej i dalszej strefy Polski Środkowej (R. Miklaszewska 1958; 1962; H. Wiklak 1963; R. Miklaszewska Balcer, J. Miśkiewicz 1968; V. Lis 1988). Reprezentują ją przede wszystkim misy ostro profilowane, o szerokich, kołnierzoszarych wylewach, ornamentowane i nie ornamentowane (ryc. 7: 5-8), szczególnie typowe dla zespołów wczesnołużyckich (J. Miśkiewicz 1968, s. 148-149). Elementem pochodzącym być może z niektórych ich egzemplarzy są luźno znalezione na osadzie stożkowate stopki.

Ryc. 6.
Kowalewicz
stan. 6-7,
gm. Parzęczew.
Ceramika
kultury lużyckiej:
1 - ob. 248,
2 - ob. 991,
3 - ob. 962 I
964, 4 - ob. 927,
5 - ob. 374,
6 - ob. 380,
7 - ob. 1545,
8 - ob. 208

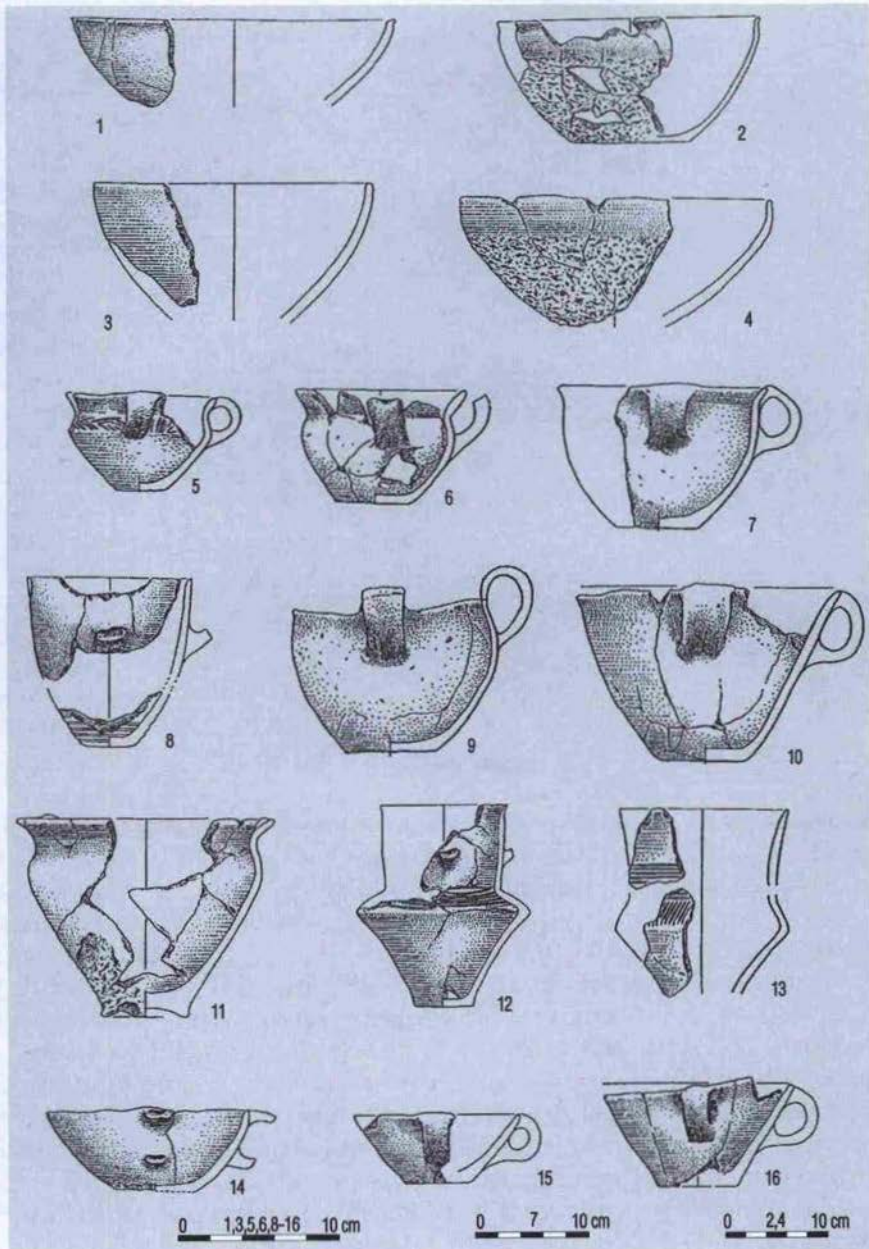

Ryc. 7.
Kowalewice
stan. 6-7,
gm. Parzęczew.
Ceramika
kultury łużyckiej:
1 - ob. 962,
2 - ob. 1106,
3 - ob. 529,
4 - ha II, ar 4, w-wa orn,
5 - ob. 927 A,
6 - ob. 409,
7 - ob. 510 B,
8 - ob. 539

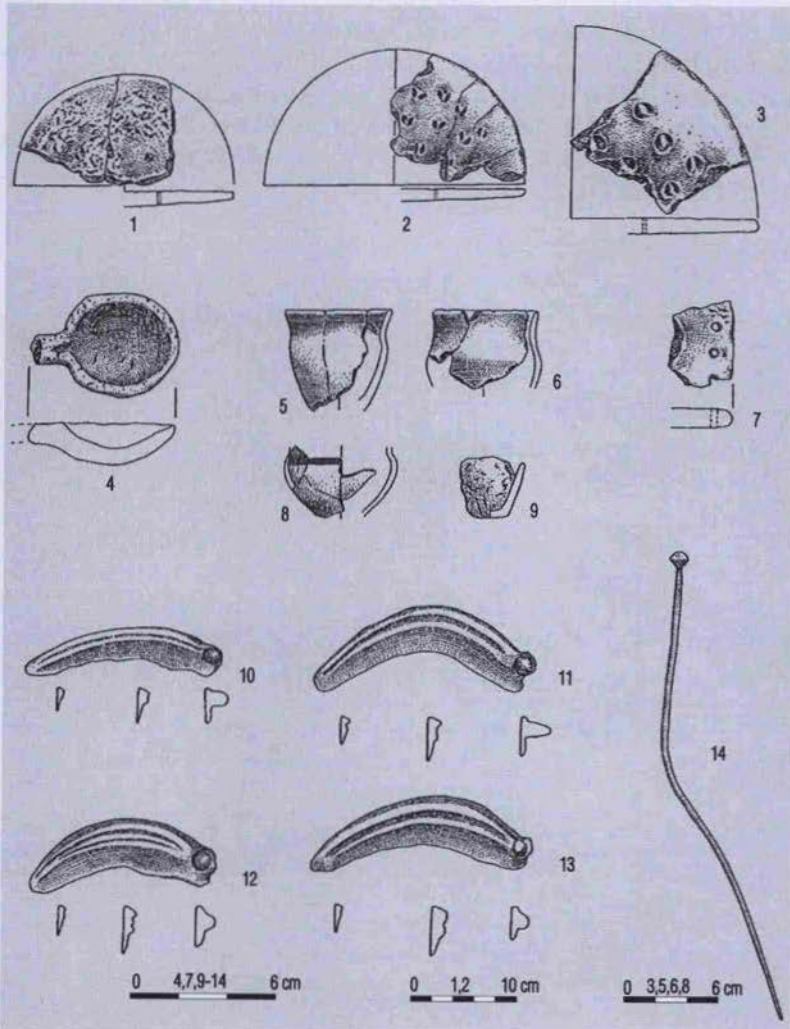
Wymienić należy również duże, nieornamentowane naczynia wazowate o schropowaconej dolnej i wygładzanej górnej powierzchni brzuśca, w tym formy dwustożkowate (ryc. 7: 1), ornamentowane właściwe wazy (ryc. 7: 4) oraz amfory, o dość ostrym profilu brzuśca. Zróżnicowaną formalnie kategorię tworzą kubki-dzbanki, o dość płynnej typologicznie linii podziału, od form ostro profilowanych, poprzez esowate oraz przysadziste z wysoką, lekkoową lub prostą szyjką do form nie profilowanych, stożkowatych lub półkulistych, z wydatnym taśmowatym uchem (ryc. 8: 5-8, 10). Charakterystyczną formę reprezentują naczynia nawiązujące do przekształconych form pucharków ulwówcekich (ryc. 8: 12-13) (A. Uzarowiczowa 1962, tabl. LXXVI: 10). Licznie wystąpiły czerpaki o stożkowatym lub łukowatym profilu, z uchami nie wystającymi ponad krawędź (ryc. 8: 14-16), a także różne odmiany mis nieprofilowanych, stożkowatych i półkulistych. W kategorii garnków, charakteryzujących

się zagładzoną partią przydenną i schropowacieniem sięgającym do krawędzi, odnotowano głównie formy esowate (ryc. 6: 3-4) oraz egzemplarze słabiej profilowane, przysadziste (ryc. 6: 5), odnoszone do młodszych zespołów z epoki brązu (H. Wiklak 1972, s. 25). Ten bogaty inwentarz form uzupełniają mniej liczne talerze-placki gliniane (ryc. 9: 1-3) oraz naczynia miniaturowe (ryc. 9: 5-8), czy też odosobnione znalezisko glinianej łyżeczki (ryc.9: 4). Na stylistykę V okresu EB wskazują m. in. niektóre naczynia wazowate o łagodniejszej linii profilowania (ryc. 7: 2).

Ryc. 8.
Kowalewice
stan. 6-7,
gm. Parzęczew.
Ceramika
kultury lużyckiej:
1 - ob. 1576,
2 - ob. 208,
3 - ob. 1013,
4 - ob. 1545,
5 - ob. 568,
6 - ob. 729,
7 - ob. 690,
8 - ob. 963,
9 - ob. 1540,
10 - ob. 991,
11 - ob. 765,
12 - ob. 912,
13 - st. 7, ob. 8,
14 - ob. 789,
15 - stręła
ob. 927-929,
16 - ob. 949

Ryc. 9. Kowalewice stan. 6-7, gm. Parzęczew. Ceramika i przedmioty brązowe kultury łużyckiej: 1 - ob. 373, 2 - ob. 1512, 3 - ob. 1476, 4 - ob. 273, 5 - ob. 261, 6 - ob. 86, 7 - ob. 1293, 8 - ob. 79, 9 - ob. 348, 10 - ob. 765, 11 ha I, ar 44, w-wa kulturowa, 12 - ha I, ar 40, w-wa orna, 13 - ob. 1405, 14 - ob. 888

Ornamentyka reprezentuje podstawowy garnitur motywów charakterystycznych dla stylistyki IV okresu EB w grupie środkowopolskiej, z dominującym ornamentem żłobków, w tym szerokich kanelur, w układzie stref ukośnych a także pasm półkolistych. Do młodszych chronologicznie motywów z V okresu EB nawiązują ornamenty pasm żłobków w układach o zmiennej orientacji oraz pasm żłobków z towarzyszącymi szeregami dołków. Wśród motywów plastycznych wystąpiły guzki pod krawędzią garnków oraz stożkowate wyrostki na krawędziach mis i czerpaków, rejestrowane począwszy od młodszych zespołów kultury łużyckiej z IV okresu EB (H. Wiklak 1963, s. 62-63; 1972, s. 25-26).

Materiały z okresu Ha D zarejestrowano głównie w skupisku obiektów w północnej części osady, na granicy ha I i II w ramach stan. 6 oraz w postaci rozproszonych w innych partiach osady. Reprezentują je garnki jajowate zdobione pod krawędzią rzędem otworków (ryc. 6: 7-8), co jest charakterystyczne dla grup wschodnich kultury łużyckiej: wschodniomazowiecko-podlaskiej czy tarnobrzesckiej (T. Węgrzynowicz 1973, s. 35, 61-62; K. Moskwa 1976, s. 56-57) zaś w Polsce Środkowej wystąpiło w kontekście materiałów schyłkowo łużyckich (I. Jadczykowa 1988, s. 225, tabl. V: 2, 11, 13). Następnie należy wspomnieć o różnych odmianach mis: z lekko zagiętymi brzegami, w tym z chropowatą dolną partią brzuśca (ryc. 8: 3-4), z brzegami o krawędziach ukośnie ściętych do wewnątrz (ryc. 8: 1), czy z charakterystycznym wgłębieniem pod krawędzią (ryc. 8: 2). Formom tym towarzyszyły fragmenty ornamentowane motywami charakterystycznymi dla zespołów halszackich grupy wschodniowielkopolskiej: geometrycznym ornamentem ostro rytym, ornamentem pseudosznurowym oraz palcowo-paznokciowym (H. Ząbkiewicz-Koszańska 1972; K. Szamałek 1987; I. Jadczykowa 1990).

Osadnictwo kultury przeworskiej

Materiał zabytkowy stanowią ułamki ceramiki toczzonej oraz nieliczne ręcznie lepionej, zebrane z warstwy humusu oraz podglebia. Zaledwie niewielką jej ilość łączyć można z kilkoma jamami o słabo czytelnym charakterze.

W ceramice toczzonej w oparciu o opracowanie powierzchni zewnętrznej wydzielają się grupy naczyń gładkich oraz szorstkich. Ułamki pochodzą z mis i waz, naczyń wąskootworowych faszowatych i garnków, jednakże rozdrobnienie materiału nie pozwala na ogół na pełne określenie typów. Jedyną w zasadzie przesłankę do ich określenia stanowią krawędzie. Zwraca uwagę zdobiona krezowata krawędź obustronnie rozciągnięta, występująca na naczyniach typu B VIII wg. H. Dobrzańskiej (1980, s. 100-103, ryc. 20; 1990, s. 36-37, ryc. 19), datowana od końca fazy C₁b po C₂-D. Zdobnictwo reprezentuje typowy ornament ryty dookólnych linii, plastyczny w postaci dookólnych wałeczków, występujący samodzielnie, bądź w połączeniu z ornamentem wyświecanym.

Zidentyfikowane na przebadanej części stanowisk ślady osadnictwa przeworskiego odnieść można ogólnie do młodszego i późnego okresu rzymskiego, aż po fazę D okresu wędrówek ludów. Ceramika toczona wytwarzana była w wyspecjalizowanych warsztatach, znanych w Polsce Środkowej z terenów nadwarciańskich, z Siemichowa, Tądowa Dolnego, stan. 7, Tądowa Górnego, stan. 3 (H. Dobrzańska 1990, s. 106-107, ryc. 25) oraz z Kotliny Szczercowskiej z Chabielic, stan. 12 (P. Frąsiak, B. Gwóźdź, W. Siciński 2000, s. 54-57, ryc. 18: 3-4; 19; 20: 1-4).

Osadnictwo późnośredniowieczne i nowożytnie

Zabytki, które można datować od późnego średniowiecza po czasy współczesne wystąpiły głównie w warstwie ornej. Były to fragmenty ceramiki naczyniowej, nieliczne, amorficzne przedmioty metalowe oraz ułamki kafla piecowych.

Zarejestrowano niewielką liczbę fragmentów naczyń późnośredniowiecznych, datowanych na XV wiek, reprezentowanych przez ułamki lepionych garnków o czerepach w kolorze brunatnym i grupę ułamków tzw. siwaków. Dla przeważającej w materiale ceramiki nowożytnej charakterystyczne jest występowanie sporej grupy wyrobów wykonanych z glin żelazistych o dobrym utleniającym wypale, niewielkiej liczby ułamków tzw. siwaków oraz grupy wyrobów z tzw. kremowej glinki, nielicznych fragmentów naczyń z glin białych i wyrobów glazurowanych. Wśród form naczyń wyróżniono: garnki, nieliczne dzbany i garnuszki, misy-makutry, talerze, patelenki na trzech nóżkach, pokrywki oraz donice.

Obecność tak datowanych materiałów potwierdzają dane ze źródeł pisanych, w których wieś Kowalewice, rozwijająca się w pobliżu średniowiecznego szlaku z Łęczycy, przez Ozorków do Piotrkowa, pojawia się w 1393 roku (S. Zajączkowski, S. M. Zajączkowski 1966, s. 143), zaś w XVI wieku figuruje w opisanii dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego (J. Łaski 1881, s. 267, 355-356, przyp.), funkcjonując do dnia dzisiejszego.

Bibliografia

- Cofta-Broniewska A., Hensel Z.
1996 *Metalurgia brązu pradziejowych społeczeństw Kujaw*. W serii: Studia i Materiały do dziejów Kujaw, t. 7, Poznań.
- Dobrzańska H.
1980 *Zagadnienie datowania ceramiki toczonej w kulturze przeworskiej*, Archeologia Polski t. 24, s. 87-152.
1990 *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomii, woj. krakowskie. Część II*, Kraków.
- Frąsiak P., Gwóźdź B., Siciński W.
2000 *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na terenie odkrywki "Szczerców" KWB "Bełchatów" S.A. na stan. 12 w miejscowości Chabielice, gm. Szczerców, woj. łódzkie*, [w:] *Badania archeologiczne na terenie odkrywki "Szczerców" Kopalni Węgla Brunatnego "Bełchatów" S. A.*, tom 1, red. R. Grygiel, Łódź, s. 25-187.
- Gedl M.
1982 *Cmentarzysko ze schyłku epoki brązu w Kietrze*, t. I, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź.
1987 *Cmentarzysko ze schyłku epoki brązu w Kietrze*, t. II, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź.
1995 *Die Siebeln in Polen*. W serii: Prähistorische Bronzefundet, t. 18: 4, Stuttgart.
- Grygiel R.
2001 *Program i wstępne wyniki ratowniczych badań archeologicznych na trasie autostrady w Polsce Środkowej*, [w:] *Raport 96-99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996-1999*, Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, seria B: Materiały Archeologiczne, s. 78-81.
- Jadczykowa I.
1988 *Wczesnolateńskie cmentarzysko kultury lużyckiej na stanowisku 1 w Piaskach Bankowych, woj. skierniewickie*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria archeologiczna, nr 33 (1986), s. 207-237.
1990 *Ciałopalne cmentarzysko kultury lużyckiej okresu balsztackiego D z Zalewu II, województwo sieradzkie*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria archeologiczna, nr 35 (1988), s.15-59.
- Kłosińska E.
1997 *Starszy okres epoki brązu w dorzeczu Warty*, Wrocław.
- Kondracki J.
1994 *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno - geograficzne*, Warszawa.
- Lis V.
1988 *Cmentarzysko kultury lużyckiej w Blontu, gmina Łęczycza, województwo płockie*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria archeologiczna, nr 33 (1986), s. 91-127.
- Łaski J.
1881 *Liber beneficiorum archidioecensis Gnesnensis*, wyd. J. Łukowski, t. II Gniezno.
- Marchelak I., Matysiak J., Moszczyński J., Papiernik P.
2000 *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na terenie odkrywki "Szczerców" KWB "Bełchatów" SA na stan. 11 w miejscowości Kolonia Chabielice, gm. Szczerców, woj. łódzkie*, [w:] *Badania archeologiczne na terenie odkrywki "Szczerców" Kopalni Węgla Brunatnego "Bełchatów" S. A.*, tom 1, red. R. Grygiel, Łódź, s. 201-315.
- Michalski J.
1982 *Zagadnienie systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomości. Ze studiów nad osadami otwartymi kultury lużyckiej*, Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, t. 5, s. 135-195.
- Mikłaszewska R.
1987 *Osada kultury lużyckiej w Orchowiu, pow. Łask*, Materiały Starożytne, t. 4, s. 127-144.
1962 *Cmentarzysko kultury lużyckiej w Orchowiu, pow. Łask*, Wiadomości Archeologiczne, t. 28, z. 2, s. 120-128.
- Mikłaszewska - Balcer R., Miśkiewicz J.
1968 *Cmentarzysko kultury lużyckiej z miejscowości Podule, pow. Łask*, Wiadomości Archeologiczne, t. 33, z. 1, s. 3-113.

Miśkiewicz J.

1968 *Kultura łużycka w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły*, Materiały Starożytne, t. 11, s. 129-208.

Moskwa J.

1976 *Kultura łużycka w południowo - wschodniej Polsce*, Rzeszów.

Pieczynski Z.

1965 *Osada kultury łużyckiej z V okresu epoki brązu w Koninie*, Fontes Archaeologici Posnanienses, t. 16, s. 1-9.

Szamałek K.

1987 *Kruszwicki zespół osadniczy w młodszej epoce brązu i w początkach epoki żelaza*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź.

Uzarowiczowa A.

1962 *Cmentarzysko łużyckie w Szwarocinie, pow. Sobaczew*, Wiadomości Archeologiczne, t. 28, z. 4, s. 359-390.

Węgrzynowicz T.

1973 *Kultura łużycka na Mazowszu Wschodnim i Podlasiu*, Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, t. 2, s. 7-126.

Wiklak H.

1963 *Początki kultury łużyckiej w Polsce Środkowej*, Łódź

1972 *Późniejsze stadia rozwojowe środkowopolskiej grupy kultury łużyckiej*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria archeologiczna, nr 19, s. 15-138.

Zajączkowski S., Zajączkowski S.M.

1965 *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łużyckiej, sieradzkiej do 1400 roku*, cz. 1, Łódź.

Ząbkiewicz - Koszańska H. A.

1972 *Cmentarzysko kultury łużyckiej i kultury przeworskiej na st. 1 w Chojnem w pow. sieradzkim*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria archeologiczna, nr 19, s. 173-224.